

Ђуро БЕТКОВИЋ:

Земљорадничке задруге и промет робом

Промет робом преставља још увијек главну привредну дјелатност наших земљорадничких задруга како по ангажовању средстава, а донекле и радне снаге, тако и по остварењу укупног прихода. Самим тим што промет робом заузима прво мјесто у њиховој дјелатности а не пољопривреда, даје се повода озбиљним приговорима да су задруге сувише ангажоване у промету и да су запоставиле унапређење пољопривредне производње, односно да се нијесу још правилно оријентисале у својој привредној дјелатности. У разговору о задружним проблемима чује се каткада и мишљење да би у интересу развоја пољопривреде требало задругама ускратити право обављања промета робом као и обављање неких других непољопривредних дјелатности.

Чињеница је да је оријентација задруга на извршење овог основног задатка још недовољна, али је и поред свих слабости учињен први корак у том погледу. Данас се на газдинствима задруга налази 4.860 оваца, 93 говеди, око 100 свиња, 32 пчелињака са око 1.400 друштава итд. Многе задруге и поједини савези набављају приплодну стоку: бикове, овнове, краве и сточни подмладак уопште. Тако је, на примјер, Задружни савез у Жабљаку набавио углавном из помоћи Народног одбора Среза 40, а Савез у Бијелом Пољу 50 бикова. У наше село све више продира и вјештачко ђубриво и средства за заштиту биља итд., иако је све то минимално и далеко испод најнужнијих потреба пољопривреде.

При разматрању проблема наших задруга и њиховог рада уопште, нужно је да се узму у обзир и услови рада, не толико због неке оцјене успјеха или неуспјеха, јер се о томе не ради, него због мјера које би требало да се предузму у циљу њиховог правилног развоја и усмјеравања на њихов основни задатак. Унапређење пољопривреде је врло сложен проблем. Не ради се ту само о средствима него и о многим другим, мање-више познатим, објективним и субјективним условима. Пољопривреда врло лагано креће напријед и тамо гдје наоко постоје сви објективни услови. Не само пољопривредна добра у Републици него

и ван ње, трпе због ниске продуктивности рада, карактеристичне за нашу пољопривреду уопште. Разумљиво је да то највише погађа онога ко нема средстава. Земљорадничким задругама у првом реду недостају средства како за унапређење свог газдинства тако и пољопривреде уопште, а затим, као и свима, недостају и други услови. Но многе задруге не користе ни оне услове који постоје. Неке од њих замишљају и теже да одмах створе нешто крушно и, тражећи за то услове, губе из вида постојеће ситне могућности, не стварајући, такорећи, ништа, као што не стварају ни оне задруге које су још увијек ангажоване, углавном, на продаји робе широке потрошње.

Јасан је пут којим задруге треба да пођу ка унапређењу пољопривреде, али свака задруга понаособ мора да размисли како да приђе овом послу и како да створи средства и обезбједи остале услове. Неће бити ни убудуће усамљени случајеви, као што није било ни до сада, ни у нашој задружној пракси нити гдје друго, да задруге пођу на унапређење пољопривредне производње кроз промет робом, но у сваком случају не кроз промет онакве структуре какав данас преовладава у нашој задружној трговинској мрежи. У даљем нашем излагању размотрићемо питање промета искључиво са становишта унапређења пољопривредне производње и указаћемо на улогу земљорадничких задруга у овој привредној области.

У друштвеном плану Федерације и Републике за ову годину истакнуто је да ће развитку пољопривредне производње у 1955 години допринијети одређене мјере у пољопривреди, обезбјеђење средстава за њихово спровођење као и мјере које ће се предузети у области промета робом. У овој области се предвиђају мјере за сређивање тржишта пољопривредних производа и повећање волумена индустријских производа за размјену са селом. Сређивању тржишта пољопривредних производа доприносиће поред осталог: примјена система контрахирања пољопривредних производа прије сјетве уз давање бескалатних аванса у средствима за пољопривреду, сјемну, ђубриву, средствима за заштиту биља и у готовом новцу; веће учешће на тржишту, а посебно у малопродаји, задруга и пољопривредних добара у циљу што повољније реализације пољопривредних производа, и, на крају, усавршавање и јачање система трговине и контрахирања пољопривредних производа, те побољшање техничке опреме привредних организација које се баве прометом пољопривредних производа.

Друга мјера у области промета, повећање његовог обима са селом, обезбјеђиће се повећањем робних фондова и повећањем куповне моћи сеоског потрошача коју ће овај постићи производњом, добијањем кредита и коришћењем повластица при куповици средстава за пољопривредну производњу (регрес).

Не само што спровођење ових мјера намеће само по себи одређене задатке земљорадничким задругама него на ту њихову

дужност изричито указује и сам план. Тај задатак се састоји у снабдијевању пољопривредног произвођача свим средствима која су му потребна, како за личну потрошњу тако и за пољопривредну производњу а, с друге стране, да од њега откупи све пољопривредне производе које може овај да тржишту.

Нећемо се упуштати у неку анализу садашњег промета за друга, само узгред да напоменемо да он у суштини не одговара својој сврси. Промет се углавном састоји у продаји робе широке потрошње, и то у првом реду прехранбених производа, затим текстила итд., а тек на посљедње мјесто долази промет средствима за пољопривредну производњу. Не треба мислити да је свакав промет резултат само субјективних услова. Средства за пољопривреду још увијек тешко налазе прођу на нашем селу, па се задруге нерадо оријентишу на њихову набавку; мали кредити који су у много случајева довољни тек за куповицу жита и брашна у количини једномјесечних потреба задругара, помањкање извјесне робе на тржишту уопште, или немогућност њеног добијања у мањим количинама, нестручност кадра итд. били би објективни разлози. Но тиме се не би хтјело умањити значај посљедице небриге, нехата или неумјешности у послу, било да се нерационално користе средства намијењена промету било да се не води брига о набавци робе која треба селу.

У снабдијевању села задруге треба да се оријентишу на подмирење свих његових потреба, а у првом реду на потребе пољопривредне производње. Алат, ђубрива, средства за заштиту биља, стока за приплод, воћне и лозне саднице, а затим роба за потрошњу, поготову која служи за прехрану и за подмирење свакодневних потреба, — требало би да буде предмет промета задруга у погледу снабдијевања. Нужно је да се у промету избјегну, у основи, текстил и галантерија и сва она роба која представља баласт за задругу и умртвљење њених средстава. Но при том морају повести заједничку борбу и задруге и пољопривредна служба уопште за пласман средстава за пољопривреду јер ће узалудна бити свака њихова набавка ако она остану у задрузи, што се и до сада дешавало. Друго питање које треба ријешити јесте обезбјеђење довољним средствима путем кредита и онемогућити нерационално коришћење средстава које задруге већ имају. При додјели кредита треба поћи од тога колика је стварна потреба поједине задруге у њима. Није било разлога да су се у своје вријеме, у појединим срезovima, задруге третирале у овом погледу на посебан начин а на посебан начин неко друштвено, трговинско или друго предузеће. Неправилно је да задруге у несташици кредита користе робне кредите код појединих произвођачких или велетрговинских предузећа, које оне плаћају и преузимањем робе слабог асортимана, која касније постаје некурентна. У много случајева због неодговарања задруга својим обавезама, избијају спорови који се свршавају на привредним судовима, разумљиво на штету задруга. Са своје стране заједница

ће увозом и производњом обезбиједити селу потребне количине робе и, као што је речено, кредитима и давањем повластица при куповици омогућиће њен већи пласман. Не би било разлога да се те могућности не искористе и да се понови прошлогодичња пракса, да због ових или оних разлога, а у првом реду због недовољне бригае земљорадничких задруга и задружних предузећа, пољопривредни произвођач, односно пољопривреда, не искористи чак ни повластице које су давали поједини срезови, а још мање повластице које је давала заједница. Примјера ради наводимо да је у прошлој години Народни одбор Среза барског дао из буџета 5 милиона динара за снижење цијена вјештачком ђубриву, средствима за заштиту биља, воћним и лозним садницама, од чега је свега искоришћено 329.700 динара. Када већ ова средства нијесу пролазила ни уз минималне цијене, постојала је могућност да се на терет буџетских средстава које је дао Одбор подијеле извјесне количине и ђубрива и средстава за заштиту биља бесплатно ради пропагирања њихове употребе јер се у овом случају ради о несхватању пољопривредних произвођача о предности њихове примјене.

Друго важно подручје у области промета јесте откуп пољопривредних производа. У њему задруге треба да одиграју најважнију улогу. Њихово ангажовање на овом послу, изузимајући појединачне случајеве, до сада није било довољно. Томе су стајале на путу разне сметње: несрећеност тржишта пољопривредних производа, у првом реду, а затим помањкање нужне техничке опреме и средстава уопште, кадар и тако даље. Поред тога изостајала је и довољна брига, смисао за организацију и друго.

Несрећеност па чак и стихија били су карактеристични до сада за наше тржиште пољопривредних производа. Непосредно од произвођача, пољопривредне производе откупљује свако ко је заинтересован за њих. Не само што нема неке подјеле у дужностима, наине да одређена предузећа врше откуп од произвођача а друга да преузимају производ од ових и износе на тржиште, него нема ни нужне координације међу овим разноразним предузећима. Тржиште је преплављено морем накупаца и службеника ових предузећа који, поред тога што при куповици не гледају на висину цијена, јер су сигурни у прођу робе, поскупљују малопродајну цијену својим дневницама и другим непотребним трошковима. Груписање предузећа на тржишту која су тренутно најповољнија, изазива безразложно скок цијена и на најбогатијем тржишту, чиме се ствара психоза несташице робе. У крајњој линији све се ово негативно одражава на потрошаче а, с друге стране, овакво стање на тржишту подржава и стихијност у пољопривредној производњи, јер произвођач не може да створи неку перспективу своје даље производње и на бази тога да изврши оријентацију у њој.

У оваквој ситуацији задруге су се снашле врло слабо. Уз постојање мноштва других купаца који су мимо њих долазили

до произвођача и готовински плаћали његове производе, не гледајући на цијену, задруге нијесу могле да учине нешто нарочито а поготову када су им недостајала средства. Виднији успјех постигле су поједине задруге у откупу љековитог биља и шумских плодова, и то због тога што ови производи не спадају у производе широке потрошње.

Овакво стање на тржишту пољопривредних производа дало је повода да се у друштвеном плану Федерације истакне нужност предузимања мјера на његовом сређивању, о којима се већ и дискутује. По свему изгледа да ће доћи до извјесне подјеле дужности између предузећа: једна би вршила само откуп а друга би откупљене производе износила на тржиште. Прву функцију би у принципу вршиле задруге, јер нема разлога да поред задруге, као организације пољопривредних произвођача, иде на село са овим циљем и још неко друго предузеће. Али исто тако недопустиво би било да тржиште постане жртва неумјешности и несналажљивости задруге па ће у таквом случају овај посао обављати и неко друго предузеће. У условима да на једном подручју задруге буду једина предузећа која би вршила откуп, могло би се претпоставити да ће доћи до коришћења таквог монополног положаја од стране задруга и у односу на пољопривредног произвођача и у односу на тржиште, односно потрошача. Нема разлога за бојазан да ће задруга са откупним цијенама ићи ниже на штету произвођача, а тиме и пољопривреде, из разлога што задругом управљају сами произвођачи-задругари а, с друге стране, откуп ће се убудуће заснивати на систему контрахирања при чему ће се, вјероватно, одређивати и минималне цијене споразумно са произвођачем. Још више је искључена друга могућност, да ће овакав положај задруга у откупу диктирати цијене потрошачу. Ни до сада откупне цијене нијесу условљавале онакав скок цијена у малопродаји него је тај скок настао у самој трговачкој мрежи. Позната је ствар да су неки основни прехранбени производи као, напр., пасуљ поскупили у малопродаји стопосто у односу на откупну цијену. Но на крају свака тенденција коришћења оваквог положаја, било од задруге било од другог откупног предузећа, биће онемогућена давањем могућности и неком другом предузећу да на том подручју врши откуп. Да би задруге одговориле овом свом задатку, нужно је да већ сада приступе припремама, у првом реду контрахирању производа. Контрахирању је циљ да обезбиједи производњу оних пољопривредних производа за које постоји интересовање на тржишту а, с друге стране, да уз испуњење обавеза од стране откупљивача обезбјеђује произвођачу и већу материјалну корист. Колико је контрахирање важно за тржиште можда је још важније за пољопривредну производњу јер врши директан утицај на њену преоријентацију, на оне њене гране и оне културе за које има највише услова за развој на дотичном подручју.

Предузећа за промет пољопривредних производа до сада су посматрала своју дјелатност одвојено од производње. Предузећу из Титограда, на примјер, било је свеједно да ли ће производ купити у Чачку или у Срезу титоградском, јер је потрошач плаћао откупну цијену и обилату разлику у цијени, у којој су се крили потребни и непотребни трошкови, као кварови, неоправдане зараде итд., а све то без икаквог ризика за предузеће. Данас се већ ствар поставља друкчије. Тржиште пољопривредних производа мора водити рачуна да на свом подручју што је могуће више нађе себи робе. То ће бити у интересу и пољопривредне производње и потрошача. Као примјер како се то постиже, може да послужи пракса неких задруга и предузећа у другим републикама. Ради бољег снабдијевања тржишта млијеком, живином, јајима итд. они набављају расну стоку и живину и дају пољопривредним произвођачима под одређеним условима, повољним и за једну и за другу страну. Оваквој се мјери има захвалити за побољшање снабдијевања неких градова овим производима и знатном извозу живине и јаја од стране тих предузећа и задруга.

Питање је колико ће задруге успјети у овој години да изврше контрахирање. Сјетва је на прагу а до сада нијесу извршене никакве припреме. Задруге би требале поред осталог да обезбиједу у виду аванса ђубриво и остала средства, а на њиховом прибављању није много учињено, што су морале учинити без обзира на контрахирање. Овдје се поставља и питање одређивања минималних цијена уговорених производа јер, ако задруга захтијева од произвођача испоруку одређеног производа, онда произвођач жели себи да обезбиједи и повољну цијену. Минимална цијена мора се утврдити споразумно а плаћање производа поставити тако да уколико цијене на тржишту буду изнад минималних, онда производе треба платити по тим тржишним цијенама, а ако падну испод минималне цијене, онда би произвођач добио минималну цијену. Неоспорно, овдје постоји ризик за задругу, јер у условима родне године цијене производима могу да буду ниже од утврђених минималних цијена. Због тога је нужно да народни одбори срезова, односно градова, при контрахирању обезбиједу задругу од евентуалних губитака. За то има пуно разлога јер је регулисање тржишта у првом реду ствар одбора.

Поред послова које треба задруге да предузму у вези контрахирања, морају се побринути и за нужну техничку опрему и магацински простор, а одмах после контрахирања да приступе и уговарању испорука.

Морају се предузети и потребне мјере и у погледу побољшања кадра који обавља промет у задругама. Није промет тако једноставна ствар како се то често мисли, бар у односу на промет који се обавља на селу. Земљорадник, и као произвођач и као потрошач, често скупо плаћа посљедице тих погрешних схватања. Иако је производња нашег земљорадника крајње ниска, ипак на селу има далеко више робе него што се појављује на

тржишту. Када би задруге имале бољи кадар, који би умрио да организује откуп свих производа који постоје на селу а који нијесу потребни сеоском домаћинству, онда би било и више робе на тржишту а произвођач на селу би имао више користи од своје производње. То је прва ствар која намеће потребу побољшања кадра у задругама, а друго, доношење прописа о стандардизацији пољопривредних производа, што ће убрзо услиједити, захтијева далеко веће познавање пољопривредних производа од стране оних који се баве њиховим прометом него што је то било до сада.

У читавом овом послу задруге треба да рачунају на помоћ среских задружних савеза, односно њихових предузећа. То намеће и потребу измјене рада ових предузећа, који убудуће мора бити усмјерен на то како што боље да поспјешни рад задруга, и у погледу снабдијевања села и у погледу организације откупа свих вишкова те њиховог даљег преузимања ради изношења на тржиште.

Промет робом, дакле, од битне је важности и за задруге и за пољопривреду уопште, јер непосредно утиче на њихов развитак. Такође није за потцјењивање, иако то није прворазредна ствар, ни чињеница да је промет данас, такорећи, једина привредна грана код већине задруга која даје доходак који омогућава подмирење обавеза према друштвеној заједници, обезбјеђење платног фонда, подмирење материјалних трошкова читаве задруге а уз то обезбјеђује и минимална средства за задружне фондове.

Када се води дискусија о задружним проблемима, посебно о промету и непољопривредним дјелатностима, онда треба дискутовати о томе како да се створе услови задрузи за њен рад и како да се усмјере и она и њене дјелатности на главни задатак — унапређење пољопривредне производње, а никако ускраћивати један од путева који води ка испуњењу тога задатка.